

BOSHQARUV MADANIYATI TUSHUNCHASINING FALSAFIY VA PEDAGOGIK MOHIYATI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19207694>

O'zbekiston milliy pedagogika universiteti
Pedagogika mutaxassisligi 1-kurs magistranti
Shamsiyeva Mehriniso Rustam qizi

Annotatsiya

Mazkur maqolada boshqaruv madaniyati tushunchasining ijtimoiy-falsafiy asoslari, uning pedagogik jarayondagi o'rni va zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyati keng yoritiladi. Boshqaruv madaniyatining tarkibiy tuzilishi, rahbar shaxsiga qo'yiladigan kasbiy va axloqiy talablar, ta'lim muassasalarida samarali boshqaruvni ta'minlash omillari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: *boshqaruv, madaniyat, pedagogik boshqaruv, axloqiy qadriyat, kompetensiya, rahbarlik mas'uliyati, ta'lim menejmenti.*

KIRISH

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida boshqaruv masalasi strategik ahamiyat kasb etmoqda. Har qanday tizim – iqtisodiy, siyosiy yoki ijtimoiy bo'lishidan qat'i nazar – boshqaruvsiz rivojlana olmaydi. Ayniqsa, ta'lim tizimi boshqaruvi murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, unda inson omili hal qiluvchi rol o'ynaydi. Boshqaruv madaniyati tushunchasi so'nggi yillarda nafaqat menejment, balki pedagogika va falsafa fanlarida ham dolzarb mavzuga aylandi. Chunki boshqaruv jarayoni shunchaki buyruq va nazoratdan iborat emas, balki qadriyatlar, axloqiy me'yorlar va shaxsiy namuna asosida amalga oshiriladigan murakkab ijtimoiy hodisadir. Boshqaruv madaniyati – bu, rahbar yoki boshqaruv subyekting boshqaruv jarayonini amalga oshirishda namoyon bo'ladigan bilim, qadriyat, axloqiy me'yor, muomala uslubi va tashkiliy ko'nikmalar tizimidir. “Madaniyat” esa insoniyat tomonidan yaratilgan moddiy va ma'naviy qadriyatlar tizimi sifatida talqin qilinadi. Ushbu ikki tushuncha uyg'unlashganda boshqaruv madaniyati shakllanadi. Bu rahbarning faqat tashkiliy qobiliyatlari emas, balki uning axloqiy qarashlari, muloqot uslubi, qaror qabul qilish madaniyati va mas'uliyat hissini ham o'z ichiga oladi. Boshqaruv madaniyati ijtimoiy munosabatlarning sifat ko'rsatkichidir. U qanchalik yuksak bo'lsa, tashkilot faoliyati shunchalik samarali va barqaror bo'ladi. Falsafiy jihatdan boshqaruv madaniyati insonning ongli, maqsadli va qadriyatlarga asoslangan faoliyati sifatida qaraladi. Qadimgi yunon va sharq mutafakkirlari boshqaruvni axloqiy fazilatlar bilan chambarchas bog'laganlar. Masalan, Aristotel davlat boshqaruvida adolat, donishmandlik va mo'tadillikni asosiy fazilatlar deb hisoblagan. Uning fikricha, rahbar shaxsining axloqiy kamoloti jamiyat barqarorligini ta'minlaydi. Sharq mutafakkiri Abu Nasr Forobiy esa fozil jamiyat konsepsiyasini ishlab chiqib, unda rahbarni ma'naviy yetuk, bilimli va xalq manfaatini ko'zlovchi shaxs sifatida talqin etgan. Boshqaruv – bu maqsadga yo'naltirilgan faoliyat bo'lib, u orqali tizim elementlari muvofiqlashtiriladi va umumiy natijaga erishiladi. Madaniyat esa insoniyat tomonidan yaratilgan moddiy va ma'naviy qadriyatlar majmui sifatida talqin etiladi. Demak, boshqaruv madaniyati — bu boshqaruv jarayonida axloqiy me'yorlar, huquqiy tamoyillar, kasbiy bilim va ijtimoiy mas'uliyatning uyg'unlashgan holda namoyon bo'lishidir.

Ta'lim jarayonida integrativ yondashuv: nazariya va amaliyotasosida hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish

---

Zamonaviy menejment nazariyalarida boshqaruv samaradorligi faqat iqtisodiy natijalar bilan emas, balki inson omiliga bo'lgan munosabat bilan ham baholanadi. Shu jihatdan boshqaruv madaniyati insonparvarlik va demokratik tamoyillarga asoslanishi lozim.

Falsafiy tahlil boshqaruv madaniyatining quyidagi jihatlarini ochib beradi:

- qadriyatlar ustuvorligi
- maqsad va vosita uyg'unligi
- mas'uliyat va erkinlik muvozanati
- insonparvarlik tamoyili
- adolat va halollik mezonlari

Ta'lim tizimida boshqaruv madaniyati alohida o'rin tutadi. Chunki pedagogik jarayon inson shaxsini shakllantirishga qaratilgan murakkab ijtimoiy tizimdir. Ta'lim muassasasi rahbari nafaqat menejer, balki pedagogik jarayonning faol ishtirokchisi hamdir.

Pedagogik boshqaruv madaniyati quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

- ta'lim jarayonini ilmiy asosda rejalashtirish
- o'qituvchilar jamoasini birlashtira olish
- o'quvchilarga sog'lom ma'naviy muhit yaratish

Bu borada Jan Amos Komenskiy ta'lim jarayonida tizimlilik va insonparvarlik tamoyillarini ilgari surgan bo'lsa, Konstantin Ushinskiy pedagog shaxsining ma'naviy madaniyatini tarbiya samaradorligining asosi sifatida baholagan. Pedagogik boshqaruv madaniyati rahbarning kasbiy kompetensiyasi, psixologik savodxonligi va kommunikativ mahorati bilan chambarchas bog'liqdir. Demak, boshqaruv madaniyati texnik jarayon emas, balki ma'naviy-axloqiy hodisadir. Ta'lim muassasasida boshqaruv jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega. Bu yerda asosiy maqsad moddiy natija emas, balki shaxs kamolotidir. Shu sababli pedagogik boshqaruv madaniyati yuqori ma'naviy mas'uliyatni talab qiladi. Bu borada Jan Amos Komenskiy ta'limni insonparvarlik asosida tashkil etish g'oyasini ilgari surgan. Konstantin Ushinskiy esa tarbiya samaradorligi pedagog shaxsining madaniyatiga bog'liqligini ta'kidlagan. Shunday qilib, pedagogik boshqaruv madaniyati rahbarning kasbiy kompetensiyasi bilan bir qatorda, uning ma'naviy yetukligini ham talab etadi. Rahbar shaxsi boshqaruv tizimining markaziy figurasi hisoblanadi. Rahbarning shaxsiy namunasiga asoslangan boshqaruv modeli jamoada ishonch va hurmat muhitini shakllantiradi. Bu esa pedagogik jarayon samaradorligini oshiradi. Boshqaruv madaniyati murakkab tuzilishga ega bo'lib, quyidagi asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi.

- Axloqiy komponent – halollik, adolat, vijdonlilik demakdir.
- Huquqiy komponent – qonuniylik va me'yorlarga amal qilish.
- Kommunikativ komponent – samarali muloqot va hamkorlik.
- Tashkiliy komponent – rejalashtirish, nazorat va tahlil.
- Innovatsion komponent – kreativlik va raqamli savodxonlik.

Ushbu komponentlar uyg'unlashgandagina boshqaruv jarayoni samarali kechadi. Hozirgi davrda ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifa – sifatli va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashdir. Bu esa boshqaruv madaniyatini yuksaltirishni talab qiladi.

XULOSA

Boshqaruv madaniyati — bu rahbar shaxsining axloqiy yetukligi, kasbiy mahorati va ijtimoiy mas'uliyatining uyg'unlashgan ifodasidir. Uning falsafiy mohiyati qadriyatlar va insonparvarlik tamoyillarida namoyon bo'lsa, pedagogik mohiyati ta'lim jarayonini samarali tashkil etish va shaxs kamolotini ta'minlashda ko'rinadi. Ta'lim tizimida boshqaruv madaniyatini rivojlantirish jamiyatning

Ta'lim jarayonida integrativ yondashuv: nazariya va amaliyotasosida hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish

---

intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Shunday ekan, rahbar shaxsini har tomonlama barkamol, mas'uliyatli va innovatsion fikrlovchi etib shakllantirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Ta'lim tizimida boshqaruv madaniyatini yuksaltirish — bu barkamol avlodni tarbiyalashning muhim shartidir. Chunki madaniyatli boshqaruv — taraqqiyot va ijtimoiy barqarorlikning asosiy omillaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
2. Abdulla Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: Ma'naviyat, 2004.
3. Peter Drucker. Management: Tasks, Responsibilities, Practices. – New York: Harper & Row
4. K.Ushinskiy. Inson – tarbiya predmeti sifatida (Chelovek kak predmet vospitaniya). – Toshkent: O'qituvchi, 1983.
5. J. A. Komenskiy. Buyuk didaktika (Didactica Magna). – Toshkent: O'qituvchi, 1975.
6. Karimjonov A. Pedagogik tizimni boshqarish asoslari. O'quv qo'llanma – T., 2008.
7. Kenjaboyev A.E. Pedagogik rahbarning kasbiy kompetentligi va pedagogik mahorati. Zamonaviy ta'lim jur. 2020.
8. Nosirov A. Rahbarning kasbiy kompetentligi va boshqaruv madaniyat ta'lim menejmenti jurnali. 2013 yil
9. Temirov D. Ta'lim muassalarini boshqarishda pedagogik tamoyillar uzviyligi. Ta'lim menejmenti jur. 2013 yil.